

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Курганов Анвар Мухторович
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
Тилларни ўрганиш кафедраси бошлиғининг ўринбосари

ЛИНГВОМАДАНИЙ КАТЕГОРИЯЛАР КОНТЕКСТИДА ҲАРБИЙ ЛЕКСИКА

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2020-SI-3-6>

АННОТАЦИЯ

Тил маданият ташунчаси бўлиб, тил нафақат инсонни ўраб турган реал борликни, балки халқнинг ижтимоий ўз-ўзини англаши, унинг менталитети, миллий характери, ҳаёт тарзи, анъаналари, урф-одатлари, ахлоқи, қадриятлар йиғиндиси ва дунёқарашилини ҳам акс эттиради. Мақолада лингвокультурологиянинг асосий вазифаси, халқ маданияти, лингвомаданиятшунослик фанининг ривожланиш босқичлари, ҳарбий лексиканинг ҳиссий-бўёқдор элементлари, ҳарбий лексиканинг ривожланишига таъсир қилувчи омиллар, ҳарбий луғатшунослар олдида луғатга ҳарбий лексикани танлаб киритиш вазифаси, луғатшунослар олдида турган энг мураккаб вазифалар ҳамда лингвокультурологиянинг ҳарбий терминлар ясалишида тутган ўрни ҳақида фикр юритилган.

Таянч сўзлар: лингвокультурология, лингвистика, қурол, фольклор, маданият, дунёқараш, миллат, ижтимоий, тил, луғат, луғатшунос, ҳарбий лексика, ҳарбий терминология.

Курганов Анвар Мухторович
Академия МВД Республики Узбекистан,
заместитель начальника кафедры изучения языков

ВОЕННАЯ ЛЕКСИКА В КОНТЕКСТЕ ЯЗЫКОВОЙ КАТЕГОРИИ

АННОТАЦИЯ

Язык - это культурная концепция, и язык отражает не только реальное существо, которое окружает человека, но и социальное самосознание людей, его менталитет, национальный характер, образ жизни, традиции, обычаи, нравы, совокупность ценностей и мировоззрение. В статье идёт речь об основных задачах лингвокультурологии, народная культура, этапы развития языкознания, эмоциональные элементы военной лексики, факторы, влияющие на развитие военной лексики, задача военных лексикографов по выбору военной лексики.

Ключевые слова: лингвокультурология, лингвистика, оружие, фольклор, культура, мировоззрение, нация, общество, язык, лексика, лексикография, военная лексика, военная терминология.

Kurganov Anvar Mukhtorovich
Academy of the Ministry of Internal Affairs of
the Republic of Uzbekistan, Deputy Head of the Department of Language Studies

MILITARY VOCABULARY IN THE CONTEXT OF THE LANGUAGE CATEGORY

ANNOTATION

Language is a carrier of culture, and language reflects not only the real existence that surrounds a person, but also the social self-consciousness of the people, its mentality, national character, lifestyle, traditions, customs, morals, values and worldview. The article deals with the main objectives of linguoculturology, the development of folklore, linguistic and cultural science, emotional-color elements of military vocabulary, the factors influencing the development of military vocabulary, the task of choosing vocabulary for vocabulary, the most difficult tasks facing linguists and the role of linguoculturology in the making of military terms.

Key words: linguoculturology, linguistics, weapon, folklore, culture, worldview, nation, social, language, dictionary, linguist, military vocabulary, military terminology.

Ҳарбий лексика – умумхалқ ва махсус мулоқотда қўлланиладиган турли ҳарбий тушунчаларни акс эттирувчи лексик воситалар тизимидир. У фан ва техниканинг бошқа тармоқлари каби тилнинг лексик таркиби қатламига тааллуқли. Бундан ташқари ҳарбий лексика тилнинг умумий лексикасига ҳам яқин. Ҳарбий сўзларнинг оммабоплиги ва кенг тарқалганлигини янги худудларнинг босиб олиниши билан боғлиқ тез-тез учраб турадиган урушлар ҳамда ўз давлатини ҳимоя қилиш зарурияти билан изоҳлаш мумкин, бу каби ҳаракатлар кенг халқ оммасининг урушга жалб қилиниши, ҳарбий воқелик, асосий ҳарбий тушунчалар билан танишиш кераклигини талаб қилади.

Ҳарбий лексикага тааллуқли сўзлар техниканинг такомиллашуви, қуролнинг янги турлари пайдо бўлиши билан боғлиқ. Лекин шуни ҳам унутмаслик керакки, ижтимоий-сиёсий муносабатлар ривожланиши, ҳарбий неологизмларнинг пайдо бўлиши натижасида мавжуд ҳарбий лексикалар архаиклашиб бормоқда. Жумладан, отиш қуроллари сирасига кирувчи камон, палақмон, арбалет (камонга ўхшаш қурол), шунингдек, яқиндан зарба беришда ишлатиладиган қуроллар – тўқмоқ, қамчи, гурзи, чўқмор, таёқ кабилар ҳозирда истеъмолдан чиқиб кетган.

Ҳарбий лексикани ўрганиш билан XX аср давомида ҳарбий лексикологлар шуғулланишган бўлиб, улардан Г.А.Судзиловский умумий ва махсус ҳарбий таржима луғатлари тузувчиларидан бири саналади. У ҳарбий лексикага “махсус ҳарбий тушунчани ифодаловчи, шунингдек, қуролли кучларда қўлланиладиган сўз ва сўз бирикмаларни” ҳам киритади [1, 1019.] ва ҳарбий лексикани икки асосий гуруҳга: ҳарбий терминология ва ҳарбий лексиканинг ҳиссий-бўёқдор элементларига ажратишни таклиф қилади.

Ҳарбий термин – бу “ҳарбий фан ва ҳарбий техниканинг маълум соҳасидаги тушунчалар тизимида мувофиқ тушунча билан мустаҳкамланган барқарор бир сўзли ёки бир неча сўздан иборат ном бўлиб, у қатъий белгиланган таърифга эга ҳамда қўлланилиш доираси махсус чеклангандир” [2, 16.]. Ҳарбий терминологияга ҳарбий ҳужжатлар, устав ва қўлланмаларда учрайдиган тушунчалар, қурол-яроғ ва уларнинг тузулиши билан боғлиқ сўз ва сўз бирикмаларни киритиш мумкин.

Ҳарбий хизматчининг “тил паспорти” ифода воситалари “махсус ном ва терминлар”, акронимлар (ПЗРК (**Переносной зенитный ракетный комплекс**), ПТУР (**Противотанковая управляемая ракета**), БМП (**Боевая машина пехоты**), БТР (**Бронированный транспортёр**), радиолокацион разведка кабилар) ва ҳарбий тилнинг юқори расмийлик даражаси билан (ҳарбий уставлар, буйруқ, билдирги, йўриқномалар) ажралиб туради [3, 12.].

Шунингдек, ҳарбий лексиканинг ҳиссий-бўёқдор элементлари, Г.А. Судзиловскийнинг фикрича, “кўпгина ҳолатларда мувофиқ ҳарбий терминларнинг стилистик синонимлари

ҳисобланади” [4, 12.]. Ушбу гуруҳлар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ ва улар доимо ўзгаришда ва ривожланишда бўлади.

Шу ўринда ўз-ўзидан: Қайси омиллар ҳарбий лексиканинг ривожланишига таъсир қилади? - деган савол туғилади.

Л.Л.Нелюбиннинг таъкидлашича, “замонавий америка ҳарбий ва ҳарбий-техник терминологияси таркиби муқаррар саналмайди. У қатор сўзларнинг тушиб қолиши, маъноларнинг ўзгариши, янги терминлар билан тез-тез бойиб туриши ҳисобига изчил ўзгаради, масалан, қуролли куч турларининг қайта ташкил топиши, қурол-яроғ ва ҳарбий техника янги намуналарининг пайдо бўлиши, уруш олиб боришнинг янги усуллари ишлаб чиқилиши кабилар шулар жумласидандир” [5, 14.].

Демак, ҳарбий лексика таркибининг ўзгариши ва унинг изчил бойиб бориши ҳарбий фаннинг доимий ривожланиши ҳамда қуролли кучлардан фойдаланишнинг умумий шартлари билан белгиланади. Ҳарбий лексикадаги асосий ўзгаришлар қурол-яроғ янги тизимларининг ишлаб чиқарилиши билан боғлиқ. XX аср давомида қуролнинг қатор турлари пайдо бўлди: оммавий қирғин қуроли, ракета қуроллари, алоқа ва бошқарувнинг космик тизимлари шулар жумласидандир. Агар XX асрда қуролли кучлардан, аввало, кенг кўламли уруш олиб бориш учун фойдаланилган бўлса, совуқ урушни тўхтатишнинг ядро қуроллари пайдо бўлганидан сўнг қуролли кучлар локал (маҳаллий) вазифаларни ҳал қилиш мақсадида, махсус операцияларни олиб бориш ва терроризмга қарши курашда ундан фойдалана бошланди.

Аслида янги терминларнинг пайдо бўлиши у ёки бу тилга хос оддий, яъни морфологик (аффиксация-ўзакка сўз ясовчи қўшимчаларни қўшиш орқали янги сўз ҳосил қилиш, сўзларнинг ўзаро қўшилиши, аббревиация-икки ёки ундан ортиқ сўзларнинг қисқартириб берилиши ва конверсия-ўзгартириш) йўл орқали ҳамда лексик-семантик (кўчириш, кенгайтириш, ихчамлаштириш, маъносини ўзгартириш) тарзда, шунингдек, бошқа тиллардан ўзлаштириш орқали ҳосил бўлади.

Ҳарбий терминларни таржима қилишда, Л.Л.Нелюбиннинг фикрича, қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур [6, 14.]:

- хорижий воқелик реаллигининг бошқа халқ борлиғи билан айнанлигини ифодаловчи терминлар;
- хорижий воқелик реаллигининг бошқа халқда мавжуд эмаслиги билан белгиланадиган терминлар, бироқ ўша тилда умумқабул қилинган терминологик эквивалентнинг мавжудлиги;
- хорижий воқелик реаллигининг бошқа халқда мавжуд эмаслиги билан белгиланадиган терминлар, шунингдек, ўша тилда умумқабул қилинган терминологик эквивалентнинг мавжуд эмаслиги билан боғлиқ қарашларни эътиборга олинишини таклиф қилади.

Шундай қилиб, ҳарбий луғатшунослар олдида луғатга ҳарбий лексикани нафақат танлаб киритиш вазифаси, балки у ёки бу тушунча учун тобора аниқ эквивалент танлаш муаммосини ҳам ҳал қилиш вазифаси туради.

Ҳарбий таржимон учун ҳарбий терминлар эквивалентининг асосий манбаси бўлиб – умумий ҳарбий таржима луғати ҳисобланади.

Ҳар бир луғатшунос олдида турадиган энг мураккаб вазифа – бу лексик бирликларни танлашдир, бунда “объектив мезонлар мавжуд бўлмаган ҳолатларга дуч келинади, аммо кўп вазиятларда улардан фойдаланишни субъектив ҳис қилиш ишончсиз натижалар беради” [7, 45.].

Г.А.Судзиловский [8.] ва Л.Ф.Парпаровлар[9, 3.] ўзларининг иккитилли ҳарбий луғатлари сўзбошида ихтисослаштирилган ҳарбий адабиёт билан ишлаганда ўқувчини махсус ҳарбий ва техник луғатлардан фойдаланишга чақиради.

Лексикографлар ҳарбий таржима луғатларини яратиш жараёнида хорижий мамлакатлар қуролли кучларининг расмий ҳужжатларига (устав, режа, доктрина, қўлланма, дастур, буйруқ ва йўриқномалар) ва ҳарбий даврий матбуотларга (журнал, энциклопедия ва

маълумотномалар) мурожаат қилишни таклиф қиладилар, чунки уларда қурол-яроғ ва ҳарбий техниканинг турли намуналари акс этади.

Таъкидлаш жоизки, ҳиссий-бўёқдор лексикани танлаб олиш узоқ давом этадиган ва синчковлик билан амалга ошириладиган иш саналади. Шунинг учун Г.А. Судзиловскийнинг инглизча-русча ҳарбий луғатида ва Л.Ф. Парпаровнинг немисча-русча ҳарбий луғатида услубий бўёқдорликка эга лексик бирликларни турли белгилар билан ифодалаганлар. Масалан:

fire storm публ. ўқ ёмғири (ураганный огонь);

fogy фам. (фамильярный–бетакалуф) белгиланган муддатни адо этиб, яна ҳарбий хизматда қолган солдат (старослужащий; сверхсрочник);

chase-me-Charlie прост. (оддий сўзлашув) ўзи йўлловчи ракета (самонаводящаяся ракета);

bank разг. (сўзлашув) қамоқ (тюрьма);

Linkhändchen жарг.(жаргон) “ўзини ўзи атайлаб ярадор қилиш” («самострел»);

Dienstmann

~ **der Luft** (сўзлашув) “осмондаги ташувчи” («воздушный носильщик»), вертолёт;

Elsie прожекторларни бошқаришнинг радиолокация ускунаси; АҚШда махсус тартибга солинган пул жаримаси;

blood box (оддий сўзлашув) санитария (тиббий хизмат) автомобили;

balmi (оддий сўзлашув) баллистика ракетаси;

wobbler (оддий сўзлашув) пиёда аскар;

bull жарг. нишон; мўлжал; пардоз-андоз қилмоқ, бўянмоқ;

big stick policy “катта таёқ” сиёсати (АҚШ);

big brother policy “ғамхўр катта ака” сиёсати (АҚШнинг Кариб ҳавзаси айрим мамлакатларига нисбатан сиёсати);

hawk (қирғий) уруш учун шароит яратиш тарафдори.

Шу ўринда В.П.Берков: барча лексик бирликлар, жумладан, кўпол, “беадаб” сўзлар ҳам сўзликка киритилиши лозим [10, 43.] деб таъкидлайди. Ҳарбий сленгнинг луғатга киритилиши зарурияти деб тушунтиради Г.А. Судзиловский, “сленгнинг фарқли жиҳатларини аниқлаш таржимонга ҳарбий лексиканинг турли элементларини қўллашга янада аниқроқ ёндашиш, кўпол хатоликлардан қочган ҳолда уларнинг услубий жиҳатдан тўғри фарқлаш имконини беради” [11, 6-7.].

Ҳарбий сленг ҳарбий ҳаётнинг деярли барча соҳаларини қамраб олади ва ҳарбий хизматчиларнинг сўзлашув мулоқоти жараёнида фаол қўлланилади. Унинг яна бир аҳамиятли жиҳатларидан бири шуки, ҳиссий-бўёқдор лексика у ёки бу тарихий давр билан алоқадор бўлади, касбий йўналганлиги ва динамик тарзда ривожланиши билан ажралиб туради. Шунингдек, ҳарбий сленг ҳарбий хизматга қадар турли ижтимоий гуруҳларга тегишли одамларни бирлаштириш, жипслаштириш, ҳарбий муҳитга мослашишларини осонлаштириш хусусиятига ҳам эга.

Демак, ҳарбий таржима луғати ҳарбий лексиканинг турли кўринишларини: умумҳарбий, ҳарбий-техник, ҳарбий-сиёсий ва услубий бўёқдор ҳарбий лексикани ҳам қамраб олади.

Шунингдек, ҳарбий таржима луғатларини қиёсий-тарихий таҳлил қилиш бизга назарий ва амалий ҳарбий лексикография тараққиётининг ўзига хос жиҳатларини англаш, ҳарбий таржима луғатлари яратишнинг қонуниятлари, усул ва йўлларини намоён этишга ёрдам беради.

Аслида ҳарбий лексика кам ўрганилган лексик гуруҳлар қаторига киради. Тараққиёт билан боғлиқ ташқи омиллар таъсири натижасида ҳарбий лексика эскириши (милтик, камон, найза) ва сўзларнинг янги (ядро қуроли, стратегик қўшинлар) лексик-семантик гуруҳлари пайдо бўлиши мумкин.

Ҳарбий лексикани шартли равишда бир нечта гуруҳга бўлиш мумкин:

1-гуруҳ. Қўшин турлари: артиллерия, авиация, десантчи кабилар.

- 2-гурух. Ҳарбий бўлинмалар: батарея, рота, батальон, полк, отряд.
- 3-гурух. Қўмондонлик таркиби, ҳарбий унвонлар: генерал, капитан кабилар.
- 4-гурух. Қуроллар: пистолет, автомат, гранатомёт кабилар.
- 5-гурух. Артиллерия ва унинг қисмлари: қурол, аслаҳа, пушка кабилар.
- 6-гурух. Қурол-яроғлар: граната, ўқ, мина, патронлар.
- 7-гурух. Формали кийим: шинель, бош кийим (фуражка), гимнастёрка.
- 8-гурух. Ҳарбий кўшилма белгилари номи: байроқ – белги.
- 9-гурух. Ҳарбий мусиқа асбоблари: барабан, горн кабилар.
- 10-гурух. Ҳарбий қисмларни транспортда ташиш воситалари: от-арава, машина кабилар.
- 11-гурух. Мудофаа иншоотлари: зовур, окоп кабилар.
- 12-гурух. Ҳарбий ҳаракат ва ҳарбий операциялар: жанг, атака, ҳужум кабилар.

Ҳарбий терминология – бу махсус мулоқот соҳасида қўлланиладиган, ҳарбий фан тушунчаларини англатадиган лексик воситалар тизимидир. Ҳарбий терминология тилнинг умумий лексикаси билан серқирра алоқага эга. Ҳарбий хизмат, ҳарбий фан алоҳида соҳаларга бўлинар экан, шунга мувофиқ, тактик, ҳарбий-ташкилий, ҳарбий-техник, қўшин ва қуролли кучлар турлари бўйича терминологияларга ажратиш содир бўлади. Ҳарбий фан ҳозирги кунда жуда ўзгариб бормокда ва у билимнинг ривожланиб бораётган тармоқларидан саналади, шунинг учун ушбу соҳанинг луғат таркиби доимо кенгайиб ва тараққий топаверади.

Ҳозирги кунда туркий тиллар орасида ҳарбий лексика махсус соҳа сифатида турк тилида нашр қилинган монографияларда тобора кенг ўрганилган ва турк тили луғатларида ишлаб чиқилган. Бу эса Туркиянинг асрлар давомидаги мустақиллиги ва унинг доимий армияси билан белгиланади, бу ерда ҳарбий фаолият турк тилида олиб борилади. Ҳарбий лексика ушбу мамлакатда асрлар давомида ўрганилган ва ҳозирги кунда ҳам ўрганилиб келинмокда, ҳарбий терминларнинг махсус луғатлари тузилиб келинади [12.]. Илк русча-туркча ҳарбий луғат XIX асрда нашр қилинган, кейинчалик яна бир неча луғатлар нашрдан чиқарилди [13.]. Шунингдек, бошқа мамлакатларда нашрдан чиқарилган бир неча ҳарбий таржима луғатлари ҳам мавжуд [14.].

Бошқа туркий халқларда, жумладан, ўзбек, козоқ, туркман, қирғиз, тожик ва озарбайжонликларда ҳарбий лексика анча эскирган ёки истеъмом доирасидан чиққан. XX асрга қадар туркий халқ ҳарбийлари жанг тушунчалари ва воқеликларини ифодалашда ўз миллий лексикасидан фойдаланганлар. Буйруқлар ҳам миллий тилда берилган, бироқ ягона армия пайдо бўлиши билан ҳамда Собиқ Иттифоқ республикалари ягона давлат бўлиб бирлашиши натижасида барча миллий қўмондонлик унификация қилинган (бир шаклга келтирилган), рус тили халқаро мулоқот ва армиянинг ягона тили бўлган. Шу тарзда ҳар бир туркий халқларнинг алоҳида ўзига хос ҳарбий лексикаси секин-аста унутила бошланган, у халқ оғзаки ижоди асарларидагина сақланиб қолинган. Собиқ Иттифоқ парчалангандан кейин ва унинг таркибидаги республикалар ўз мустақиллигига эришганидан сўнг фаолиятнинг барча соҳалари, жумладан, ҳарбий соҳа ҳам она тилига ўта бошлади.

Жумладан, Ўзбекистонда “Ҳарбий терминлар, буйруқ ва ифодаларнинг қисқа русча-ўзбекча луғати” (Тошкент, 1931); “Ҳарбий терминларнинг русча-ўзбекча луғати” (Тошкент, 1937); Я. Шермухамедов, А. Умаровларнинг “Ҳарбий терминларнинг русча-ўзбекча луғати” (Тошкент: Фан, 1980); Ҳ. Дадабоев, И. Носиров, Н. Хусановларнинг “Военная лексика в староузбекском языке”//Проблемы лексики староузбекского языка (Тошкент: Фан, 1990); Ҳ. Дадабоев “Тарихий ҳарбий терминлар луғати” (Тошкент, 2003, 2007) каби адабиётлар нашрдан чиқди.

Илмий-техник тараққиёт ютуқлари билан боғлиқ ҳарбий ишнинг тадрижий ривожланиши ҳарбий терминологияга янги терминларни киритади, эскиларини чиқариб ташлайди ёки мавжудларидан фойдаланиш шаклини ўзгартиради [15, 62-63.]. Ҳарбий терминология билимнинг бошқа соҳалари ёки бошқа тиллардан ўзлаштириш йўли орқали кундалик лексика ҳисобига мукамаллашиб боради, у янги тушунчаларнинг киритилиши ёки эскиларидан воз кечилиши орқали тартибга солиниши мумкин [16, 27.].

Ҳозирги кунда кўпгина мамлакатларда армия, флот, авиация кўламида ҳарбий терминологияни бир хиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бунинг учун кўпгина давлатларнинг ҳарбий вазирлик ва қурулди куч идоралари ахборот тарзида маълумот берувчи махсус адабиётларни даврий нашрдан чиқармоқдалар.

Ҳарбий терминология ўз ичига аслида ҳарбий терминлар билан бир қаторда ҳарбий ишда кенг қўлланиладиган умумтехник терминлар ва фан ва техниканинг бошқа соҳаларидан терминларнинг катта миқдорини қамраб олади. Шунга кўра ҳарбий терминологияни умумҳарбий ва махсус топ соҳаларга ажратиш мумкин. Умумҳарбий терминология барча учун таниш (Atomwaffe – ядро қуроли; Atomkrieg – ядровий уруш; Abrüstung – қурулсизлантириш) ва махсус топ ҳарбий терминология унчалик кенг тарқалмаган ҳамда ҳарбий мутахассисларнинг чекланган доирасигагина маълум (Bergepanzer – бронли (зирҳли) таъмир эвакуация машинаси, бузилган ҳарбий техникани эвакуация қилиш учун танк шатакчиси; Brückenkegepanzer – танкли кўприк ётқизувчи; Faltstraße – ёпиладиган йўл).

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, тил ва маданиятнинг ўзаро алоқаси бизнинг назаримизда, қуйидаги образ орқали намоён бўлади: одамлар мулоқотга киришадиган белгилар орқали тил мавжуд, маданият эса тилда юзага келувчи маънолар ифодаланишининг тарихий моделидир.

Тил ва маданият мутаносиблиги қуйидаги омилларга асосланади:

1. Тил ва маданият – инсон дунёқарабини акс эттирувчи англаш шакллари дир;
2. Тил ва маданият бир-бирига чамбарчас боғлиқ равишда мавжуд;
3. Тил ва маданиятнинг субъекти ҳамма вақт инсон (индивид) ёки жамият (социум);
4. Ҳар иккисининг пайдо бўлиши нормативлик ва историзмга интилиш билан характерланади;
5. Тил ва маданият бир тарафдан ҳар доим ўзгарувчан бўлиб, бошқа тарафдан барқарорликка интилади.

Тил ва маданият коммуникация (одамлар орасидаги мулоқот) жараёни шунингдек, инсон шахси ва бутун жамиятнинг шаклланиши билан чамбарчас боғлиқ.

Тил ва маданият уйғунлиги қуйидагиларда намоён бўлади:

1. Мулоқот жараёнида;
2. Онтогенез – инсоннинг тил кўникмаларини шакллантиришда;
3. Филогенез – наслий ва ижтимоий шахсни шакллантиришда.

Тил бу ўз-ўзини ривожлантирувчи ҳодисадир, яъни тилдан кўп сонли инсонлар фойдаланадилар, лекин шу билан бир қаторда инсоният ўз хоҳишларига кўра тилни ўзгартира олмайди.

Маданият инсониятнинг фаол иштироки билан боғлиқ бўлиб, у инсоният томонидан яратилган. Маданият янги назариялар ва реалликларнинг янги феноменлари таъсири остида ривожланади. Хусусан, XXI аср – юқори технологиялар асри инсоният маданиятини, жумладан, ҳаёт тарзи, санъати, жамият таркиби, оилавий муносабатлар ва бошқаларни ўзгартиради. Тил ҳар қандай инсоннинг мулкидир, тилнинг ҳодиса сифатида ўзгариб, ривожланиб бориши мутлақо табиийдир.

Шу билан бир қаторда тил – авлоддан авлодга мерос бўлиб ўтувчи маданиятнинг таркибий қисми, маданиятни англашнинг ва тадқиқ қилишнинг асосий қуролидир. Илми, динни, адабиётни англаш фақатгина тил орқали амалга оширилиши мумкин.

Адабиётлар:

1. Англо-русский военный словарь. ст. 1019.
2. Шевчук В. Н. Военно-терминологическая система в статике и динамике: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. М., 1985. ст. 16.
3. Степанов Е. А. Языковая картина мира военной сферы (лингвокультурологический и терминологический аспекты): дис. ... канд. филол. наук. М., 2012. ст. 12.

4. Степанов Е. А. Языковая картина мира военной сферы (лингвокультурологический и терминологический аспекты): дис. ... канд. филол. наук. М., 2012. ст. 12.
5. Нелюбин Л. Л. Учебник военного перевода. Английский язык. М.: Воениздат, 1981. ст. 14.
6. Нелюбин Л. Л. Учебник военного перевода. Английский язык. М.: Воениздат, 1981. ст. 14
7. Берков В. П. Двухязычная лексикография. ст. 45.
8. Англо-русский военный словарь.
- ⁹ Немецко-русский военный словарь. ст. 3.
- ¹⁰ Берков В. П. Двухязычная лексикография. ст. 43
11. Судзиловский Г. А. Сленг – что это такое? М.: Воениздат, 1973. ст. 6 – 7
12. Kip Selahaddin A. Askero kamus. İst., 1939; Karakuzu S.H. Askero terimler. I c. II c. III c. İst., 1955.
- ¹³. Сенковский. Карманная книга для русских воинов в турецких походах. Турецкие разговоры, словарь, грамматика. СПб., 1829, изд 2, 1854; Гамазов М.А. Краткий военно-технический русско-французско-турецко-персидский словарь. СПб., 1887; Бочкарев П.С., Бочкарев Л.П. Краткий турецко-русский военный словарь. М., 1956; Сумин Е.В. Краткий турецко-русский военно-технический словарь. 1966; Хохлов Б.М. Турецко-русский военный словарь. М., 1969.
14. Fırkı R. Almanca-Fransızca-Türkçe askero tabirleri ыgatı. İst., 1934; Nusret A.F. İngilizce-Türkçe yeni teknik ыgat. İst., 1962, 2 bs. 1963; Класов Г.Т., Парушев П.С. Воененбългарско-турски фразеологичен речник. Соф., 1960.
15. Терминология военная// Военная энциклопедия /Грачёв П. С.—Москва: Военное издательство, 2004.— Т.8.— ст. 62—63.—ISBN 5-203-01875-8.
16. Терминология военная//Советская военная энциклопедия.— Москва: Военное издательство МО СССР, 1976.— Т.8.— ст. 27.